

Wniosek o sprostowanie złożony jedynie dla zwłoki jako nadużycie prawa procesowego

Request for rectification filed only for the delay as an abuse of procedural law

Заявление об исправлении описки в судебном решении, поданное только ради
отсрочки, как злоупотребление процессуальными правами

Клопотання про виправлення подане лише для зволікання як зловживання
процесуальним законодавством

MAŁGORZATA SEKUŁA-LELENO

Dr, Uczelnia Łazarskiego

e-mail: malgorzata.sekula-leleno@lazarski.pl, <https://orcid.org/0000-0001-5015-9018>

Streszczenie: Przedmiotem niniejszego opracowania jest analiza wniosku o sprostowanie orzeczenia w kontekście możliwych sytuacji nadużycia prawa procesowego. Przyjęto, że wnoszenie szeregu wniosków o sprostowanie, uzupełnienie lub wykładnię wyroku może prowadzić do nadużycia prawa procesowego. Ocena, czy dana czynność procesowa strony stanowi nadużycie uprawnienia procesowego, powinna opierać się na ustaleniu celu, który strona chce osiągnąć, podejmując daną czynność, i na ocenie, czy cel ten jest usprawiedliwiony na tle całokształtu okoliczności sprawy. Założono, że pierwszy wniosek o rektyfikację orzeczenia złożony przez stronę należy traktować jako złożony w dobrej wierze, natomiast każdy kolejny powinien w pierwszej kolejności podlegać ocenie, czy składając go, strona nie zmierza w rzeczywistości jedynie do zwłoki w postępowaniu.

Słowa kluczowe: rektyfikacja orzeczenia, sprostowanie orzeczenia, nadużycie prawa procesowego

Summary: The subject matter of this study is the analysis of the request for judgment rectification in the context of potential abuse of procedural law. The study shows that the number of court rulings concerning the rectification of a judgement proves that this procedural institution is necessary in civil procedures. At the same time, it has been indicated that the submission of a number of requests for rectification, supplementation or interpretation of a judgment may lead to the abuse of procedural law. In the paper, it was assumed that the assessment of whether a given procedural act of a party constitutes an abuse of procedural law should be based on the determination of the goal that this party wishes to achieve by undertaking a given activity and on the evaluation of whether this goal is justified against the background of all circumstances appearing in the case. It was also assumed that the first request for rectification of a judgment submitted by a party should be treated as made in good faith, while each subsequent request should first be assessed in terms of whether the party's submission is made only to delay the proceedings.

Key words: rectification of a judgment, rectification of a decision, abuse of procedural law

Резюме: Предметом данной статьи является анализ заявления об исправлении описки в судебном решении в контексте возможных ситуаций злоупотребления процессуальными правами. Предполагается, что подача ряда заявлений об исправлении описки, дополнении или толковании судебного решения может привести к злоупотреблению процессуальными правами. Оценка того, является ли то или иное процессуальное действие стороны злоупотреблением процессуальными правами, должна основываться на установлении цели, которую сторона хочет достичь путем совершения того или иного действия, и на оценке того, является ли эта цель оправданной в свете общих обстоятельств дела. Предполагается, что первое заявление об исправлении описки, поданное стороной, должно рассматриваться как поданное

добросовестно, а каждое последующее заявление должно сначала подвергаться оценке на предмет того, не преследует ли сторона своей подачей цель лишь затянуть производство.

Ключевые слова: ректификация судебного решения, исправление описки в судебном решении, злоупотребление процессуальными правами

Резюме: Предметом даного дослідження є аналіз клопотання про виправлення судового рішення в контексті можливих випадків зловживання процесуальним правом. Передбачалося, що подання низки клопотань про виправлення, доповнення чи тлумачення судового рішення може призвести до зловживання процесуальним законодавством. Оцінка того, чи є дана процесуальна дія сторони зловживанням процесуальним правом, і повинна базуватися на визначенні мети, якої сторона хоче досягти приймаючи конкретні процесуальні дії, та на оцінці того, чи є ця мета виправданою з огляду на всі обставини справи. Стверджується, що перше клопотання про виправлення судового рішення, подане стороною, має розглядатися як добросовісне, тоді як кожне наступне клопотання спочатку має підлягати оцінці, чи, подаючи його, сторона насправді не має на меті лише затягування розгляду справи.

Ключові слова: виправлення судового рішення, ректифікація судового рішення, зловживання процесуальним правом

Wstęp

Instytucja sprostowania orzeczenia ma istotne znaczenie praktyczne, stanowi pewien wentyl bezpieczeństwa, umożliwiając w relatywnie prosty i niesformalizowany sposób usunięcie omyłek sądu¹. Obserwacja praktyki sądowej oraz liczba orzeczeń sądowych dotyczących sprostowania orzeczenia świadczy o niezbędności tej instytucji procesowej w procedurze cywilnej, o przypisaniu jej aktualnie większego znaczenia i większej elastyczności oraz postrzeganiu jej jako niezbędnego elementu systemu naprawczego orzeczeń².

Podjęcie rozważań dotyczących problematyki sprostowania orzeczenia stało się aktualne zwłaszcza w ostatnim czasie, w kontekście przyjętych zmian legislacyjnych dotyczących instytucji nadużycia prawa procesowego. Celem pracy jest odpowiedź na pytanie, kiedy działania strony w postaci składania wniosków rektyfikacyjnych możemy potraktować jako zmierzające do nadużycia prawa procesowego. Analiza

¹ M. Szymanowski, *Granice sprostowania orzeczenia w postępowaniu cywilnym, skutki ich przekroczenia, próba nowego spojrzenia*, Radca Prawny 2018, nr 1, s. 96; F. Rosengarten, *Sprostowanie, uzupełnienie i wykładnia orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, Nowe Prawo 1971, nr 6, s. 873; *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, cz. 1. *Postępowanie rozpoznawcze*, cz. 2. *Postępowanie zabezpieczające*, t. 2, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, Warszawa 2006, s. 56; H. Pietrkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2005, s. 357. Por. też: postanowienie SN z dnia 13 stycznia 1964 r., II CR 194/63, OSNC 1965, nr 2, poz. 27; wyrok SN z dnia 8 czerwca 1977 r., IV PRN 4/77, LEX nr 7945.

² M. Szymanowski, *Głosa do wyroku SN z dnia 26 kwietnia 2017 r., I UK 578/16*, Orzecznictwo Sądów Polskich 2018, z. 6, poz. 62.

obejmuje także ocenę skutków procesowych złożenia wniosku o rektyfikację orzeczenia jedynie dla zwłoki w postępowaniu.

Podkreślić należy, że możliwość wystąpienia omyłki w orzeczeniu dotyczyć może każdego sądu, zarówno powszechnego, jak też Sądu Najwyższego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka czy Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej³.

Zgodnie z art. 350 § 1 Kodeksu postępowania cywilnego⁴ sąd może z urzędu sprostować w wyroku niedokładności, błędy pisarskie albo rachunkowe lub inne oczywiste omyłki. W przepisie tym ustawodawca określił nie tylko organ powołany do sprostowania, ale również przedmiot sprostowania oraz granice tego sprostowania. Zatem tylko sąd jest powołany do sprostowania wyroku. Sprostowanie to nie jest jednak dowolne i nieograniczone. Tryb sprostowania przewidziany w art. 350 K.p.c. służy usuwaniu z tekstu orzeczenia niedokładności, błędów pisarskich albo rachunkowych lub innych oczywistych omyłek, a nie naprawie wadliwych czynności sądu dokonanych przed wydaniem orzeczenia⁵. Treść tego przepisu nie pozostawia wątpliwości, że w każdym z tych wypadków chodzi o sprostowanie oczywistej omyłki sądu i cecha ta stanowi granice przedmiotowe i podmiotowe dopuszczalności sprostowania wyroku⁶.

Oczywistość omyłki może wynikać bądź z istoty (natury) samej omyłki, bądź z porównania orzeczenia z uzasadnieniem, treścią pozwu czy innymi okolicznościami. Wyraża się ona w tym, że jest natychmiast rozpoznawalna i wynika jednoznacznie z treści orzeczenia. W literaturze przedmiotu trafnie przyjmuje się, że wyrażenie „oczywista omyłka” oznacza omyłkę niewątpliwą, niebudzącą żadnych wątpliwości, bezsporną⁷. Oczywistość oznacza, że musi ona powstać w wyniku niewłaściwego odzwierciedlenia w orzeczeniu rzeczywistej i niemogącej budzić wątpliwości woli sądu, jest obiektywnie i bez wątpliwości dostrzegalna w treści orzeczenia lub wprost wynika z zestawienia tej treści z zawartością akt, a powstała „z powodu technicznej

³ Zob. Article 103. Rectification of Judgments and Orders, w: Consolidated Version of the Rules of Procedure of the Court of Justice of 25 September 2012, s. 45, https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2012-10/rp_en.pdf [dostęp: 13.05.2022 r.].

⁴ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 1805 (dalej: K.p.c.).

⁵ Por. wyrok SN z dnia 14 lipca 1999 r., II CKN 395/98, niepubl.

⁶ K. Piasecki, *Sprostowanie, uzupełnienie i wykładnia orzeczeń sądowych*, Palestra 1961, nr 5, s. 9. Zob. też: wyrok SA w Katowicach z dnia 21 listopada 2018 r., I ACa 302/18, [http://orzeczenia.katowice.sa.gov.pl/content/\\$N/15150000000503_I_ACa_000302_2018_Uz_2018-11-21_002](http://orzeczenia.katowice.sa.gov.pl/content/$N/15150000000503_I_ACa_000302_2018_Uz_2018-11-21_002) [dostęp: 5.05.2022 r.].

⁷ J. Gudowski, M. Jędrzejewska, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2. *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, wyd. 5, Warszawa 2016 [baza danych LEX], art. 350.

niedoskonałości ujęcia rozstrzygnięcia sądu w słowach, przedstawienia stanowiska sądu w błędnej formie lub w sposób niedokładny, a więc niepełny i nieprecyzyjny”⁸.

Podkreślić przy tym należy, że dopuszczalność sprostowania wyroku może dotyczyć zarówno sentencji, jak i uzasadnienia⁹. W jednym wyroku możliwa jest ponadto kumulacja wielu oczywistych omyłek, o których mowa w art. 350 K.p.c.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego prezentowane jest słuszne i ugruntowane stanowisko, że sprostowanie wyroku nie może nigdy prowadzić do zmiany rozstrzygnięcia sprawy zawartego w orzeczeniu, przy czym zmiana ta nie może nastąpić ani pod względem ilościowym, ani jakościowym¹⁰. Oznacza to, że „w drodze sprostowania nie może ulec zmianie ani przedmiot, ani zakres rozstrzygnięcia sprawy przez sąd. Natomiast powinna być usunięta zniekształcająca to rozstrzygnięcie oczywista niedokładność albo inna oczywista omyłka, a zwłaszcza błąd pisarski lub rachunkowy”¹¹. Oczywistość omyłki określa tym samym granicę przedmiotowej dopuszczalności, wyrażającą się w tym, że sprostowanie nie może prowadzić do merytorycznej zmiany orzeczenia, gdyż nie jest środkiem prawnym służącym korekcie rozstrzygnięcia co do jego istoty.

W judykaturze w tym zakresie wyjaśniono ponadto, że „jeżeli omyłka sądu nie jest widoczna z samego orzeczenia i jego uzasadnienia, nie polega na tym, że sąd napisał co innego, aniżeli myślał, i jeżeli nie jest to omyłka pisarska lub rachunkowa, lecz mylne ustalenie faktu, chociażby spowodowane przeoczeniem, to żądanie poprawienia takiej omyłki nie jest żądaniem sprostowania oczywistej omyłki, lecz żądaniem ponownego rozpoznania sprawy i zmiany orzeczenia”¹².

Jak przyjmuje Sąd Najwyższy, nie można sprostować nawet oczywiście błędnego zastosowania przepisu prawa materialnego. Nie może więc być zmienione w drodze sprostowania orzeczenie co do istoty sprawy z tego powodu, że sąd dopatrzył się

⁸ Por. wyrok SN z dnia 17 czerwca 2014 r., I CSK 422/13, LEX nr 1532772.

⁹ Por. postanowienie SN z dnia 23 kwietnia 1976 r., I PO 9/76, OSNCP 1976, nr 12, poz. 270 z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, Państwo i Prawo 1977, z. 12, s. 118; uchwała SN z dnia 15 czerwca 1976 r., III CZP 12/76, OSPiKA 1977, z. 2, poz. 26 z glosami J. Krajewskiego, OSPiKA 1977, z. 2, poz. 67 i W. Siedleckiego, *Nowe Prawo* 1978, nr 1, s. 163 oraz z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, Państwo i Prawo 1978, z. 6, s. 114; postanowienie SN z dnia 15 kwietnia 1982 r., I PZ 7/82, OSNCP 1982, nr 10, poz. 155 z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, Państwo i Prawo 1983, z. 10, s. 95 oraz postanowienie SN z dnia 30 listopada 2011 r., III CZ 66/11, OSNC 2012, nr 5, poz. 65. Zob. też: H. Zadrozniak, *Rektyfikacja orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, *Monitor Prawniczy* 2008, nr 21, s. 1139–1146.

¹⁰ Por. postanowienia SN: z dnia 25 listopada 1976 r., II CZ 97/76, niepubl.; z dnia 3 lipca 2003 r., I CZ 17/03, niepubl.; z dnia 10 czerwca 2005 r., II CK 718/04, niepubl.; z dnia 31 stycznia 2007 r., II CSK 314/06, niepubl.

¹¹ Zob. postanowienie SN z dnia 6 lutego 2009 r., IV CZ 113/08, LEX nr 1353264; tak też SN w postanowieniu z dnia 26 marca 2015 r., II UZ 90/14, LEX nr 1806450.

¹² Por. orzeczenie SN z dnia 24 czerwca 1935 r., C.III. 1169/34, OSNC 1936, nr 3, poz. 114.

jego niezgodności z obowiązującym prawem, choćby wadliwość ta była najzupełniej oczywista¹³.

Możliwe jest sprostowanie każdego orzeczenia i w każdym czasie w formie postanowienia. Sprostowanie wyroku ma służyć usunięciu niezgodności pomiędzy rzeczywistą wolą i wiedzą składu orzekającego a ich wyrażeniem na piśmie¹⁴. Istnienie w wyroku niedokładności, błędów pisarskich oraz innych oczywistych niedokładności nie licuje z autorytetem i powagą wymiaru sprawiedliwości, poza tym może okazać się utrudnieniem na etapie wykonania wyroku. Dlatego też przepisy proceduralne dają sądowi możliwość sprostowania wyroku w każdym czasie z urzędu¹⁵.

1. Wniosek rektyfikacyjny złożony jedynie dla zwłoki

Na skutek nowelizacji K.p.c. z 2019 r. wprowadzono nową konstrukcję art. 350¹ K.p.c.¹⁶ Przyjęto, że niedopuszczalny jest wniosek o sprostowanie wyroku złożony jedynie dla zwłoki w postępowaniu. Zakres przedmiotowy tego przepisu dotyczy wszystkich przypadków rektyfikacji orzeczeń (art. 350¹ § 4 K.p.c.). Konstrukcja tego przepisu została wprowadzona w celu zniwelowania liczby przypadków nadużycia czynności procesowych prowadzących w konsekwencji do przewlekłości postępowania¹⁷. Jak

¹³ Zob. postanowienie SN z dnia 5 grudnia 1980 r., III CRN 133/80, OSNC 1981, nr 6, poz. 116.

¹⁴ K. Piasecki, w: *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–366*, red. K. Piasecki, Warszawa 2010, s. 1589. Por. uzasadnienie uchwały SN z dnia 9 maja 1995 r., III CZP 55/95, OSNC 1995, nr 9, poz. 126.

¹⁵ Zob. orzeczenie SN z dnia 29 maja 1970 r., CR 321/70, OSNC 1971, nr 2, poz. 39 oraz A. Góra-Błaszczykowska, *Orzeczenia w procesie cywilnym. Artykuły 316–366 K.p.c. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 125. Por. wyrok SN z dnia 29 maja 1970 r., I CR 231/70, OSNCP 1971, nr 2, poz. 39 z omówieniem W. Siedleckiego, *Przegląd orzecznictwa*, Państwo i Prawo 1972, z. 2, s. 108 oraz J. Sobkowskiego i E. Wengerka, *Przegląd orzecznictwa*, Nowe Prawo 1972, nr 6, s. 964.

¹⁶ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2019 r. poz. 1469.

¹⁷ Zob. E. Gapska, *Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego*, cz. 1. *Klauzula generalna*, Monitor Prawniczy 2019, nr 15, s. 813 i nast.; też, *Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego*, cz. 3. *Szczegółowe przejawy nadużycia prawa procesowego*, Monitor Prawniczy 2019, nr 17, s. 918 i nast.; A. Jakubecki, *Sankcje za nadużycie uprawnień procesowych w Kodeksie postępowania cywilnego*, Palestra 2019, nr 11–12, s. 181 i nast.; S. Jaworski, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian*, Warszawa 2019, s. 221 i nast.; A. Kubas, *Nadużycie prawa procesowego – próba oceny ostatnich zmian legislacyjnych*, Palestra 2019, nr 11–12, s. 65 i nast.; K. Weitz, *Nadużycie „prawa” procesowego cywilnego*, Polski Proces Cywilny 2020, nr 1, s. 7 i nast.

trafnie wskazano w literaturze przedmiotu – przewlekłość postępowania to nie samo tylko uchybienie terminowi do jego załatwienia, ale długotrwałe zaniechania, podejmowanie czynności nieefektywnych oraz pozornych¹⁸. To właśnie obserwacja praktyki sądowej polegającej na składaniu przez tę samą osobę wielu wniosków o rektyfikację tego samego orzeczenia w celu uniemożliwienia jego wykonania skłoniła ustawodawcę do stworzenia mechanizmu blokującego podejmowanie działań *in fraudem legis*.

Fundamentalnym celem nowelizacji K.p.c. z 2019 r. było przeciwdziałanie nadużyciu prawa procesowego. Jak wskazano w uzasadnieniu projektu nowelizacji z 2019 r., „Na podstawie doświadczeń z praktyki sądowej można wyróżnić [...] typowe sytuacje, w których nie ma wątpliwości, że dochodzi do nadużycia przez stronę jej uprawnień procesowych”¹⁹. Do takich sytuacji ustawodawca zaliczył między innymi wnoszenie wielu wniosków o rektyfikację wyroku. Wprowadzenie tej regulacji jest przejawem założeń przyjętych przez ustawodawcę, który uznał, że należy ograniczyć bezzasadne nadużywanie prawa do sądu na każdym etapie procedowania sprawy w instancji, od chwili wniesienia jej do sądu, bowiem „strony mogą korzystać z uprawnień zgodnie z prawem, lecz sposób ich wykonania oraz intensyfikacja mogą destabilizować przebieg postępowania cywilnego i – w konsekwencji – powodować uzyskanie korzystniejszej sytuacji prawnej w procesie przez stronę, która z takich uprawnień korzysta”²⁰. Wnoszenie przez stronę wielu wniosków o sprostowanie, uzupełnienie lub wykładnię wydanego już w sprawie wyroku „nie jest w stanie wpłynąć na formalny wynik sprawy, skoro treść wyroku nie może już zostać zmieniona, można jednak w ten sposób faktycznie zablokować uzyskanie przez stronę, która wygrała, tytułu wykonawczego, a tym samym – odwlec konieczność wykonania zasądzzonego obowiązku”²¹.

Podstawową przesłanką zastosowania art. 350¹ K.p.c. jest stwierdzenie, że wniosek o rektyfikację orzeczenia został złożony jedynie dla zwłoki w postępowaniu. Pod pojęciem „zwłoka” generalnie rozumie się „odkładanie czegoś na dalszy termin, opóźnianie wykonania czegoś w terminie, zwleknięcie z czymś”²². W § 2 tego przepisu została zawarta definicja działania dla zwłoki przez złożenie wniosku

¹⁸ Tak: M. Michalska, *Skarga o stwierdzenie przewlekłości postępowania egzekucyjnego*, Przegląd Prawa Egzekucyjnego 2007, nr 12, s. 8.

¹⁹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3137, Sejm VIII kadencji, s. 30.

²⁰ G. Kamiński, *Zakaz nadużycia praw procesowych*, Warszawa 2021, s. 99. Zob. też: *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz. Art. 1–505*³⁹, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Komentarz do art. 4¹ K.p.c.

²¹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3137, Sejm VIII kadencji, s. 31.

²² *Słownik języka polskiego*, red. L. Drabik, E. Sobol, Warszawa 2005, s. 45.

o sprostowanie, uzupełnienie i wykładnię, przy czym uzależniono działanie dla zwłoki od liczby wniosków złożonych przez ten sam podmiot względem tego samego orzeczenia. Ustawodawca uznał, że pierwszy wniosek o rektyfikację powinien być zawsze uznany za złożony w dobrej wierze, w związku z czym musi być merytorycznie rozpoznany. Każdy zatem kolejny powinien w pierwszej kolejności podlegać ocenie pod kątem tego, czy składając go, strona nie zmierza w rzeczywistości jedynie do zwłoki w postępowaniu. Wobec tego za wniosek złożony jedynie dla zwłoki w postępowaniu uważa się drugi i dalszy wniosek o rektyfikację orzeczenia złożony przez tę samą stronę co do tego samego wyroku, o takiej samej treści bądź na podstawie takich samych okoliczności, chyba że okoliczności sprawy wykluczają tę ocenę (art. 350¹ § 2 K.p.c.). W szczególności chodzić może o odmienny zakres i treść każdego wniosku²³.

Tym samym nie zawsze drugi i dalszy wniosek złożony przez tę samą stronę co do tego samego wyroku uznamy za wniosek złożony jedynie dla zwłoki w postępowaniu, gdyż okoliczności sprawy mogą wykluczać tę ocenę. Każdy wniosek o sprostowanie musi podlegać indywidualnej ocenie sądu. Warto zaznaczyć, że złożenie przez tę samą stronę nawet kilku wniosków o sprostowanie tego samego wyroku nie musi od razu oznaczać, że wnioski zostały złożone wyłącznie dla zwłoki. Za przyjęciem takiej argumentacji mogą przemawiać okoliczności, że każdy wniosek może mieć inne znaczenie i wnioski te nie muszą się wzajemnie wykluczać. Strona może złożyć w pierwszej kolejności wniosek o sprostowanie wyroku, a następnie wniosek o uzupełnienie i w dalszej kolejności wniosek o wykładnię wyroku. Taka sytuacja nie musi prowadzić do oceny, że wnioski są składane dla zwłoki. Z formalnego punktu widzenia strona działa w granicach wynikających wprost z przepisu prawa²⁴. Dopiero jeżeli z okoliczności sprawy wynikać będzie, że kolejny wniosek o sprostowanie wyroku albo o jego uzupełnienie, względnie o wykładnię, strona wnosi jedynie dla zwłoki, to wówczas nie powinien on podlegać rozpoznaniu. Decydujące zatem znaczenie będzie miał zakres składanych wniosków. Jeżeli wniosek dotyczy innego zakresu, to nawet drugi czy kolejne wnioski nie powinny być pozostawiane w aktach sprawy bez rozpoznania.

Wnioski o sprostowanie, uzupełnienie i wykładnię wyroku nie są konkurencyjne względem siebie, gdyż każdy z nich pełni inną funkcję. Dlatego przykładowo

²³ M. Zalisko, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019, s. 254.

²⁴ Por. uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3137, Sejm VIII kadencji, s. 44–45. Zob. też: M. Zalisko, w: *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 254 i nast.

złożenie wniosku o sprostowanie orzeczenia nie może prowadzić do tezy, że wniosek o wykładnię tego samego orzeczenia jest składany dla zwłoki w postępowaniu. Tym samym możliwa jest sytuacja, w której strona najpierw złoży wniosek o uzupełnienie wyroku, a następnie o jego sprostowanie. Warunkiem przyjęcia, że wniosek został złożony jedynie dla zwłoki, jest tożsamość strony składającej drugi i następny wniosek, jak i tożsamość wyroku, który stanowi jego przedmiot²⁵.

W praktyce oczywiście nie można wykluczyć sytuacji, że w konkretnej sprawie także pierwszy wniosek o sprostowanie wyroku złożony przez stronę może mieć charakter wniosku złożonego jedynie dla zwłoki w postępowaniu, gdyż okoliczności sprawy mogą wskazywać na taki charakter złożonego wniosku. Jednak sankcje zostały przewidziane tylko za złożenie przez tę samą stronę drugiego i dalszego wniosku co do tego samego wyroku²⁶. Odnoszą się zatem do sytuacji, w której strona składa kolejne wnioski o rektyfikację wyroku w oparciu o te same okoliczności, które nie stanowią uzasadnienia dla podjęcia tego rodzaju czynności przez sąd.

2. Składanie wniosków rektyfikacyjnych a nadużycie prawa procesowego

Dodany art. 350¹ K.p.c. odnosi się do przeciwdziałania nadużyciu prawa procesowego i stanowi rozwinięcie klauzuli generalnej nadużycia prawa procesowego zdefiniowanej w art. 4¹ K.p.c., w tym przypadku w postaci wielokrotnego składania wniosków rektyfikacyjnych²⁷. W literaturze przedmiotu klauzulą generalną określa się zawarty w przepisie prawnym zwrot niedookreślony, oznaczający pewne oceny funkcjonujące

²⁵ A. Łazarska, w: *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz. Art. 1–505*³⁹, red. T. Szancilo, Warszawa 2019, s. 1152; O.M. Piaskowska, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2020, s. 898; P. Rodziewicz, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, wyd. 26, 2020 [baza danych Legalis], art. 350¹; M. Zalisko, w: *Kodeks postępowania cywilnego...*, s. 254.

²⁶ Por. uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3137, Sejm VIII kadencji, s. 127.

²⁷ Przepis art. 4¹ K.p.c. został dodany na podstawie art. 1 pkt 1 ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. z 2019 r. poz. 1469. Por. W. Siedlecki, *Nauka prawa procesowego cywilnego a teoria prawa*, Państwo i Prawo 1972, z. 7, s. 31; na temat zasad prawa i zasad systemu prawa zob. J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, wyd. 2, Warszawa 1988, s. 92–95; odnośnie do zasad postępowania cywilnego zob. E. Waśkowski, *Zasady procesu cywilnego (z powodu projektu polskiej procedury cywilnej)*, Rocznik Prawniczy Wileński 1930, t. 4, s. 265 i nast.; F. Kruszelnicki, *Zasady naczelnego procesu cywilnego*, Głos Sądownictwa 1931, nr 9, s. 470 i nast.; H. Mądrzak, *O pojmowaniu naczelnych zasad postępowania cywilnego*, w: *Proces i prawo. Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Wrocław–Warszawa 1989, s. 389 i nast.; A. Jakubecki, *Naczelnne zasady postępowania*

w jakiejś grupie społecznej, będące jednak poza systemem prawnym. Skutek zamieszczenia w przepisie klauzuli generalnej polega na tym, że oceny, wartości czy normy oznaczone przez klauzulę muszą być uwzględnione przez organ stosujący prawo przy ustalaniu stanu faktycznego i wyznaczaniu jego konsekwencji prawnych²⁸. W projekcie nowelizacji wprowadzającej przywołany przepis (art. 4¹ K.p.c.) trafnie zdefiniowano istotę nadużycia prawa procesowego jako sytuację, w której czynności procesowe są podejmowane na podstawie i w granicach prawa, a zarazem nie zmierzają one do osiągnięcia celu, dla którego zostały stworzone²⁹.

Obecna regulacja nie zawiera enumeratywnego wyliczenia przypadków nadużycia prawa procesowego i skutków procesowych naruszenia zakazu. Jest to świadome zamierzenie legislacyjne, ponieważ nie można *in abstracto* przewidzieć wszystkich możliwych czynności stron i uczestników postępowania, którzy – korzystając z uprawnień procesowych – mogą nadużywać praw procesowych i sankcji tych naruszeń. W projekcie nowelizacji trafnie wskazano, że „różnorodność zachowań będących przejawem nadużywania prawa procesowego uniemożliwia wprowadzenie jednolitej sankcji dla tych zachowań”³⁰.

Z regulacją nadużycia prawa procesowego został powiązany także art. 350¹ K.p.c. Klauzula nadużycia prawa procesowego znalazła swój normatywny wyraz w odniesieniu do sprostowania wyroku (art. 350¹ § 1–3) oraz do uzupełnienia i wykładni wyroku (art. 350¹ § 4). Relacja zachodząca między tymi przepisami wskazuje, że art. 4¹ K.p.c. jako *lex generalis* ustanawia normę ogólną, a art. 350¹ K.p.c. jako *lex specialis* odnosi się do przypadku nadużycia prawa procesowego przy składaniu wniosków rektyfikacyjnych³¹.

Z najbardziej reprezentatywnych przykładów wypowiedzi doktryny, odnoszących się do prób wyjaśnienia definicji nadużycia prawa procesowego, wskazać należy wypowiedź Maurycego Allerhanda, który podkreślał, że „proces ma na celu ochronę naruszonego prawa” i wyjaśniał, że „gdzie strony nie zdążają do tego celu, lecz starają się przez proces całkiem co innego, jak ochronę prawa, osiągnąć, tam proces jest tylko formą, którą się strony posługują dla celów innych, dozwolonych lub zakazanych, a proces jest procesem symulowanym”³². Także Eugeniusz Waśkowski

cywilnego w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego, w: *Czterdziestolecie Kodeksu postępowania cywilnego*, red. I. Ratusińska, Kraków 2006, s. 350 i nast.

²⁸ P. Machnikowski, w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, 2017 [baza danych Legalis], Komentarz do art. 5.

²⁹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3137, Sejm VIII kadencji, s. 30.

³⁰ Tamże.

³¹ *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2. *Komentarz do art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019.

³² M. Allerhand, *Podstęp w procesie*, Lwów 1907, s. 5–7.

wyjaśniał, że strony mogą korzystać z wszelkich praw procesowych, które ustawa im nadaje, i „stosować wszystkie oparte na tych prawach środki obrony, a dzięki tej nieograniczonej możliwości wszczynania i prowadzenia procesów cywilnych otwarte jest stronom szerokie pole do nadużycia swych praw procesowych”³³.

Z kolei Kazimierz Piasecki sformułował zapatrywanie, zgodnie z którym w poszczególnych systemach prawnych realizowana jest zasada zakazu nadużycia praw procesowych, która opiera się na kryterium dobrej wiary procesowej, czyli na dążeniu do umoralniania procesu³⁴. Henryk Dolecki przyjmuje natomiast, że zarzut nadużycia prawa procesowego można postawić wówczas, gdy dana osoba ma na uwadze wyłącznie cele odmienne od akceptowanych przez ustawę³⁵. Zdaniem Agnieszki Góry-Błaszczkowskiej nadużycie prawa to „użycie prawa niezgodnie z intencjami ustawodawcy”³⁶. Także Kinga Flaga-Gieruszyńska przyjęła, że nadużycie prawa procesowego będzie takim postępowaniem strony, które uzasadnia przekonanie, że zmierza ono do zakłócenia normalnego przebiegu procesu cywilnego, przez co nie jest skierowane wyłącznie przeciwko przeciwnikowi procesowemu³⁷.

Najszerszą definicję nadużycia prawa procesowego zaproponował Maciej Plebanek. Jego zdaniem przez nadużycie praw procesowych należy rozumieć „każdy wypadek takiego skorzystania (użycia) przez stronę (lub innego uczestnika) z postępowania cywilnego, które służy innym celom niż uzyskanie ochrony praw podmiotowych [...]”³⁸.

Godne odnotowania jest także stanowisko Łukasza Błaszczaka, który przy określaniu istoty nadużycia prawa procesowego odwołał się do celu obowiązywania danej instytucji prawa procesowego cywilnego³⁹.

Zakaz nadużycia prawa procesowego jest częścią zasady rzetelnego postępowania sądowego, wyrażonej art. 45 ust. 1 Konstytucji RP⁴⁰ oraz w ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych⁴¹. U podstaw tego zakazu leży

³³ E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego. 1. Ustrój sądów cywilnych. 2. Postępowanie sporne*, Wilno 1932, s. 168 i nast.

³⁴ K. Piasecki, *Nadużycie praw procesowych przez strony*, Palestra 1960, nr 4, s. 24.

³⁵ H. Dolecki, *Nadużycie prawa do sądu*, w: *Sądownictwo administracyjne gwarantem wolności i praw obywatelskich 1980–2005*, red. J. Góral, R. Hauser, J. Trzciński, Warszawa 2005, s. 132.

³⁶ A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008, s. 350.

³⁷ K. Flaga-Gieruszyńska, *Zastój procesu cywilnego*, Szczecin 2011, s. 162.

³⁸ Por. M. Plebanek, *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 67.

³⁹ Ł. Błaszczak, *Nadużycie prawa procesowego w postępowaniu arbitrażowym*, Warszawa 2018, s. 5–6.

⁴⁰ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483.

⁴¹ Art. 6 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzonej w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmienionej następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełnionej Protokołem nr 2, Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284; art. 14 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz. U. z 1977 r. Nr 38, poz. 167 i art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 202 z 7.06.2016, s. 389.

założenie, zgodnie z którym nikt nie może uzyskać korzystniejszej sytuacji prawnej przez postępowanie niezgodne z prawem lub moralnością (*nemo auditur turpitudinem suam propriam allegans*)⁴².

Podkreśla się, że stanowisko takie znajduje aprobatę nie tylko w doktrynie oraz orzecznictwie sądów polskich, ale także akceptowane jest przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu, który wielokrotnie zwracał uwagę, że określone działania strony w procesie można uznać za nadużycie prawa do sądu⁴³.

Przykładowo w wyroku z dnia 1 lipca 1997 r. (sygn. 23196/94) w sprawie Gustafson przeciwko Szwecji, ETPC wskazał, że zasadne jest sprawdzenie, czy żądania strony nie są „lekkomyślne, dokuczliwe lub w inny sposób pozbawione podstaw”. Podkreślenia wymaga, że ocena działań stron postępowania sądowego pod kątem nadużycia prawa wymaga każdorazowo wnikliwej analizy, tak by mieć pewność, że rzeczywiste prawo do sądu nie doznało żadnego uszczerbku.

Należy mieć przy tym na uwadze, że jakkolwiek zakaz nadużywania praw procesowych nie uzyskał dotychczas statusu normatywnego, konstrukcja ta jest współcześnie w nauce prawa powszechnie uznawana za obowiązującą zasadę prawa procesowego, a wyprowadza się ją z „zasady rzetelnego procesu, obowiązku uczciwego (zgodnego z dobrymi obyczajami) działania uczestników postępowania oraz celu (istoty) procesu, którym jest rzeczywista ochrona praw podmiotowych wynikających z prawa materialnego”⁴⁴.

Ponadto wynikający z art. 3 K.p.c. obowiązek, określany w literaturze przedmiotu jako „ciężar procesowy”, nie został także powiązany z żadną ogólną sankcją, niemniej należy przyjąć, że w sytuacji, w której strona nie wywiąże się z niego, powinna ona liczyć się z niekorzystnym skutkiem procesowym, gdyż sąd może taką sytuację uwzględnić przy podejmowaniu decyzji procesowych⁴⁵.

Na aprobatę zasługuje pogląd prawny wyrażony przez SN w uchwale z dnia 11 grudnia 2013 r. (III CZP 78/13)⁴⁶, w której stwierdzono, że działanie niezgodne z dobrymi obyczajami może polegać na tym, iż czynności, które są przewidziane przez ustawę i formalnie dopuszczalne, w okolicznościach sprawy są

⁴² Zob. T. Gizbert-Studnicki, *Zasady i reguły prawne*, Państwo i Prawo 1988, z. 3, s. 18.

⁴³ Zob. np. postanowienie NSA z dnia 5 listopada 2015 r., I OZ 1382/15, Legalis nr 1366116.

⁴⁴ Tak SN w uchwale z dnia 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 87 oraz A. Łazarzka, *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012 [baza danych LEX].

⁴⁵ Por. R. Stefanicki, *Dobre obyczaje w prawie polskim*, Przegląd Prawa Handlowego 2002, nr 5, s. 24; B. Janiszewska, *Klauzula generalna dobrych obyczajów w znowelizowanych przepisach kodeksu cywilnego*, Przegląd Prawa Handlowego 2003, nr 10, s. 12; wyrok SN z dnia 22 listopada 1994 r., II CRN 127/94, LEX nr 82293; uchwała SN z dnia 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 97; postanowienie SN z dnia 16 czerwca 2016 r., V CSK 649/15, OSNC 2017, nr 3, poz. 37.

⁴⁶ Uchwała SN z dnia 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 97.

wykorzystywane niezgodnie z funkcją przepisu, w sposób nieodpowiadający rzeczywistemu celowi przyznanego uprawnienia i naruszający prawo drugiej strony do uzyskania efektywnej ochrony prawnej.

Słowo „efektywność” wskazuje na rodzaj działania charakteryzujący się wyższą skutecznością, wyższą wydajnością, które jest działaniem lepszym niż pewne standardowe działanie przy danym nakładzie środków⁴⁷. W literaturze przedmiotu wskazuje się przy tym na dwojakie rozumienie tego pojęcia – po pierwsze efektywność rozumie się jako wyposażenie podmiotu procesowego w odpowiednie instrumenty służące określonej celowi, a w drugim znaczeniu jako zrealizowanie określonego celu, wynik działania⁴⁸. W nauce procesu cywilnego wskazuje się tym samym nie bez racji, że „efektywność to sprawność i szybkość postępowania służąca osiągnięciu sądowej ochrony prawnej”. Z tej ogólnej wypowiedzi wynikają z kolei dwa powiązane ze sobą funkcjonalnie znaczenia efektywności postępowania sądowego – efektywność to nie tylko sposób organizacji samego postępowania, ale również słuszność orzeczeń wydawanych przez sądy. Jednocześnie te dwa ujęcia sprowadza się do trafnego poglądu na efektywność, którą jest: „sprawność postępowania oraz jego ekonomiki z zachowaniem nadrzędności celu w postaci trafnego rozstrzygnięcia”⁴⁹.

W uzasadnieniu uchwały SN z dnia 11 grudnia 2013 r. (III CZP 78/13) trafnie wskazano, że „Efektywność postępowania należy do podstawowych założeń postępowania sądowego i stanowi konieczny warunek rzetelnego procesu. Zapewnienie efektywności postępowania wymaga pogodzenia podstawowego celu procesu, jakim jest wydanie sprawiedliwego orzeczenia, z postulatem rozpatrzenia sprawy jak najszybciej, a na pewno bez nieuzasadnionej zwłoki”⁵⁰. Podkreślono także, że środki procesowe mające na celu zagwarantowanie stronom ich uprawnień, powinny być wykorzystywane w sposób właściwy, służący rzeczywiście realizacji tych uprawnień, a nierzetelne postępowanie strony może uzasadniać odpowiednią reakcję sądu⁵¹.

Pełną aktualność zachowuje zatem dotychczas wypracowane stanowisko SN, zgodnie z którym „nadużyciem prawa procesowego jest skorzystanie z uprawnienia określonego dyspozycją przepisu służące innemu celowi niż finalne uzyskanie ochrony praw podmiotowych, a skutek wykonania tego uprawnienia byłby

⁴⁷ P. Wajda, *Efektywność informacyjna rynku giełdowego*, Warszawa 2011 [baza danych LEX], Rozdział 1.4.1.

⁴⁸ Z. Kmiecik, *Efektywność sądowej kontroli administracji publicznej*, Państwo i Prawo 2010, z. 11–12, s. 21.

⁴⁹ A. Łazarska, *Rzetelny proces cywilny...* [baza danych LEX], Rozdział 12.1.

⁵⁰ Uchwała SN z dnia 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 97.

⁵¹ Por. wyroki SN: z dnia 1 czerwca 2000 r., I CKN 64/00, OSNC 2000, nr 12, poz. 227; z dnia 8 marca 2002 r., III CKN 461/99, niepubl. i z dnia 16 lipca 2009 r., I CSK 30/09, niepubl. oraz postanowienie SN z dnia 23 lutego 1999 r., I CKN 1064/97, OSNC 1999, nr 9, poz. 153.

sprzeczny z funkcją przepisu procesowego”⁵². Sąd może i powinien przeciwdziałać podejmowaniu przez stronę czynności paraliżujących tok postępowania i tym samym pozbawiających przeciwnika procesowego możliwości uzyskania efektywnej ochrony⁵³.

Określone środki procesowe powinny być przez strony wykorzystywane w sposób właściwy i służący rzeczywistej realizacji zagwarantowanych stronom praw. W toku procesu powinny być przy tym chronione w taki sam sposób prawa obu stron (wszystkich uczestników) postępowania sądowego. Dlatego też należy uznać, że bierność sądu w sytuacjach, w których jedna ze stron postępowania uporczywie podejmuje działania, które godzą w istotne prawa drugiej strony, mogącej oczekiwać od sądu należytej jej ochrony, również stanowiłaby naruszenie zasady rzetelnego procesu⁵⁴.

3. Skutki procesowe złożenia wniosku o rektyfikację orzeczenia jedynie dla zwłoki

Skutki procesowe złożenia wniosku o rektyfikację orzeczenia jedynie dla zwłoki w postępowaniu zostały określone w art. 350¹ § 3 K.p.c. Nie ulega wątpliwości, że ten sposób procedowania stanowi *novum* w polskim postępowaniu cywilnym⁵⁵. Zgodnie z przyjętymi zasadami drugi i dalszy wniosek pozostawia się w aktach sprawy bez podejmowania jakichkolwiek dalszych czynności przewidzianych przez przepisy K.p.c. w ramach rozpoznania złożonego wniosku. To samo dotyczy pism związanych ze złożeniem drugiego i dalszego wniosku o rektyfikację orzeczenia. O pozostawieniu wniosku o rektyfikację orzeczenia i pozostałych pism bez dalszych czynności zawiadamia się jedynie stronę wnoszącą, i to tylko raz – przy złożeniu pierwszego pisma⁵⁶. Podkreślić należy, że Sąd nie wydaje w tym przedmiocie żadnego orzeczenia, które mogłoby być zaskarżone. Gdyby natomiast strona wniosła zażalenie na pozostawienie wniosku w aktach sprawy, to także zażalenie pozostawia się w aktach sprawy bez dalszych czynności. Zgodnie bowiem z art. 350¹ § 3 K.p.c. pozostawienie w aktach sprawy bez dalszych czynności dotyczy rów-

⁵² Wyrok SN z dnia 25 marca 2015 r., II CSK 443/14, niepubl.

⁵³ Uchwała SN z dnia 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 97.

⁵⁴ Tak SN w postanowieniu z dnia 21 lipca 2015 r., III UZ 3/15, LEX nr 1925809.

⁵⁵ *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2. *Komentarz do art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019 [baza danych Legalis].

⁵⁶ Tamże.

niez pism związanych ze złożeniem wniosku, a zatem także środków zaskarżenia. W ocenie autorki artykułu pozostawienie w aktach sprawy wniosku i pism związanych z jego wniesieniem następuje na mocy zarządzenia przewodniczącego, jednak praktyka sądów w tej kwestii nie została jeszcze wypracowana⁵⁷.

Zakończenie

O tym, czy konkretna czynność procesowa strony lub uczestnika postępowania stanowi nadużycie prawa procesowego, rozstrzyga sąd orzekający. Badanie tej kwestii może nastąpić w konkretnym procesie, wyłącznie *post factum* i na użytek danej sprawy oraz dotyczyć wyłącznie strony lub uczestnika postępowania korzystającego z uprawnienia⁵⁸. Ocena sądu musi być ostrożna oraz wyważona, powinna uwzględniać okoliczności dokonania czynności procesowej i celu, jaki ma zostać osiągnięty wskutek jej dokonania⁵⁹.

Przyjęcie przez sąd, że skorzystanie przez stronę z uprawnienia procesowego stanowi nadużycie praw procesowych, może nastąpić tylko na podstawie dogłębnej oceny okoliczności sprawy, w pełni uzasadniającej ustalenie, że działanie strony jest podyktowane nierzetelnym celem, a w szczególności zamiarem utrudnienia lub przedłużenia postępowania.

Jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 26 września 2002 r. (III KKN 213/01, LEX nr 75249), ustalenia tego, czy dane zachowanie jest zgodne z dobrymi obyczajami, dokonuje się dopiero w konkretnej sprawie, po uwzględnieniu wszystkich okoliczności stanowiących stan faktyczny. Posłużenie się przez ustawodawcę klauzulą generalną zawsze prowadzi do powierzenia ostatecznej oceny sądowi orzekającemu, przy czym – co oczywiste – ocena ta powinna być dokonana przy zastosowaniu prawidłowych kryteriów. Jednocześnie ocena ta pozostanie zawsze zindywidualizowana, odniesiona do konkretnych okoliczności, one bowiem będą stanowić podstawę decyzji jurysdykcyjnej sądu. Jak trafnie akcentuje się w piśmiennictwie, pojęcie „dobrych obyczajów”, podobnie jak pojęcia „zasad współżycia społecznego” czy „ustalonych zwyczajów”, napęłnia się treścią dopiero

⁵⁷ A. Jakubecki, w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1. Artykuły 1–366, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021 [baza danych LEX], Art. 350¹.

⁵⁸ Por. A. Góra-Błaszczkowska, *Zasada równości stron...*, s. 350.

⁵⁹ *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz. Art. 1–505*³⁹, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, Komentarz do art. 4¹ K.p.c.

w konkretnych sytuacjach⁶⁰. Tym samym ocena nadużycia prawa procesowego musi być dokonywana na podstawie całokształtu okoliczności sprawy, a skutkiem tej oceny ma być wniosek, czy zachowaniem strony kierują zamiary m.in. utrudnienia czy przedłużenia procesu.

Bibliografia

- Allerhand M., *Podstęp w procesie*, Lwów 1907.
- Błaszczak Ł., *Nadużycie prawa procesowego w postępowaniu arbitrażowym*, Warszawa 2018.
- Dolecki H., *Nadużycie prawa do sądu*, w: *Sądownictwo administracyjne gwarantem wolności i praw obywatelskich 1980–2005*, red. J. Góral, R. Hauser, J. Trzeciński, Warszawa 2005.
- Flaga-Gieruszyńska K., *Zastój procesu cywilnego*, Szczecin 2011.
- Gapska E., *Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego*, cz. 1. *Klauzula generalna*, *Monitor Prawniczy* 2019, nr 15.
- Gapska E., *Przeciwdziałanie nadużyciom prawa procesowego w znowelizowanym Kodeksie postępowania cywilnego*, cz. 3. *Szczegółowe przejawy nadużycia prawa procesowego*, *Monitor Prawniczy* 2019, nr 17.
- Gizbert-Studnicki T., *Zasady i reguły prawne*, *Państwo i Prawo* 1988, z. 3.
- Góra-Błaszczkowska A., *Orzeczenia w procesie cywilnym. Artykuły 316–366 K.p.c. Komentarz*, Warszawa 2003.
- Góra-Błaszczkowska A., *Zasada równości stron w procesie cywilnym*, Warszawa 2008.
- Gudowski J., Jędrzejewska M., w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 2. *Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, wyd. 5, Warszawa 2016.
- Jakubecki A., w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1. *Artykuły 1–366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021.
- Jakubecki A., *Naczelne zasady postępowania cywilnego w świetle nowelizacji Kodeksu postępowania cywilnego*, w: *Czterdziestolecie Kodeksu postępowania cywilnego*, red. I. Ratusińska, Kraków 2006.
- Jakubecki A., *Sankcje za nadużycie uprawnień procesowych w Kodeksie postępowania cywilnego*, *Palestra* 2019, nr 11–12.
- Janiszewska B., *Klauzula generalna dobrych obyczajów w znowelizowanych przepisach kodeksu cywilnego*, *Przegląd Prawa Handlowego* 2003, nr 10.
- Jaworski S., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian*, Warszawa 2019.
- Kamieński G., *Zakaz nadużycia praw procesowych*, Warszawa 2021.
- Kmiecik Z., *Efektywność sądowej kontroli administracji publicznej*, *Państwo i Prawo* 2010, z. 11–12.
- Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, cz. 1. *Postępowanie rozpoznawcze*, cz. 2. *Postępowanie zabezpieczające*, t. 2, red. T. Ereciński, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, Warszawa 2006.
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz. Art. 1–505³⁹*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019.
- Kodeks postępowania cywilnego*, t. 2. *Komentarz do art. 205¹–424¹²*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019.

⁶⁰ Postanowienie SN z dnia 21 lipca 2015 r., III UZ 3/15, LEX nr 1925809.

- Kruszelnicki F., *Zasady naczelné procesu cywilnego według polskiej procedury cywilnej*, Głos Sądownictwa 1931, nr 9.
- Kubas A., *Nadużycie prawa procesowego – próba oceny ostatnich zmian legislacyjnych*, Palestra 2019, nr 11–12.
- Łazarska A., w: *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz. Art. 1–505*³⁹, red. T. Szanciło, Warszawa 2019.
- Łazarska A., *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.
- Machnikowski P., w: *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, P. Machnikowski, 2017 [baza danych Legalis].
- Mądrzak H., *O pojmowaniu naczelných zasad postępowania cywilnego*, w: *Proces i prawo. Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Jerzego Jodłowskiego*, red. E. Łętowska, Wrocław–Warszawa 1989.
- Michalska M., *Skarga o stwierdzenie przewlekłości postępowania egzekucyjnego*, Przegląd Prawa Egzekucyjnego 2007, nr 12.
- Piasecki K., *Nadużycie praw procesowych przez strony*, Palestra 1960, nr 4.
- Piasecki K., *Sprostowanie, uzupełnienie i wykładnia orzeczeń sądowych*, Palestra 1961, nr 5.
- Piasecki K., w: *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–366*, red. K. Piasecki, Warszawa 2010.
- Piaskowska O.M., w: *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. O.M. Piaskowska, Warszawa 2020.
- Pietrkowski H., *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2005.
- Plebanek M., *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012.
- Rodziewicz P., w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, wyd. 26, 2020 [baza danych Legalis].
- Rosengarten F., *Sprostowanie, uzupełnienie i wykładnia orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, Nowe Prawo 1971, nr 6.
- Siedlecki W., *Nauka prawa procesowego cywilnego a teoria prawa*, Państwo i Prawo 1972, z. 7.
- Siedlecki W., *Przegląd orzecznictwa*, Państwo i Prawo 1977, z. 12; 1978, z. 6; 1983, z. 10.
- Słownik języka polskiego*, red. L. Drabik, E. Sobol, Warszawa 2005.
- Sobkowski J., Wengerek E., *Przegląd orzecznictwa*, Nowe Prawo 1972, nr 6.
- Stefanicki R., *Dobre obyczaje w prawie polskim*, Przegląd Prawa Handlowego 2002, nr 5.
- Szymanowski M., *Glosa do wyroku SN z dnia 26 kwietnia 2017 r., I UK 578/16*, Orzecznictwo Sądów Polskich 2018, z. 6.
- Szymanowski M., *Granice sprostowania orzeczenia w postępowaniu cywilnym, skutki ich przekroczenia, próba nowego spojrzenia*, Radca Prawny 2018, nr 1.
- Wajda P., *Efektywność informacyjna rynku giełdowego*, Warszawa 2011 [baza danych LEX].
- Waśkowski E., *Podręcznik procesu cywilnego. 1. Ustrój sądów cywilnych. 2. Postępowanie sporne*, Wilno 1932.
- Waśkowski E., *Zasady procesu cywilnego (z powodu projektu polskiej procedury cywilnej)*, Rocznik Prawniczy Wileński 1930, t. 4.
- Weitz K., *Nadużycie „prawa” procesowego cywilnego*, Polski Proces Cywilny 2020, nr 1.
- Wróblewski J., *Sądowe stosowanie prawa*, wyd. 2, Warszawa 1988.
- Zadrozniak H., *Rektyfikacja orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, Monitor Prawniczy 2008, nr 21.
- Zalisko M., w: *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019.